02a HET BEGIN

(Iets bewerkt door Ria – okt 2026)

02a Begin (1934 – 1945)
Voorspel
Hier groeide ik op
Eerste jaren
Eerste natuurbeleving

02b
Oorlogstijd (1940-1945)

02c step en school

Speurtochten op de step
Lagereschooltijd
Delft

02d
Na de oorlog (1945-1952)

VOORSPEL

Mijn vader en moeder (Wim en Map) woonden in ver uiteen liggende buitenwijken van Delft en leerden elkaar omstreeks 1910 kennen op hun lagere school, die in de binnenstad lag. Ze raakten bevriend en kregen al vroeg een relatie, maar trouwden pas na vele jaren. Mams zei dat ze aanvankelijk niet konden trouwen, omdat ze allebei bij hun moeder woonden, voor wie ze moesten zorgen. Ook ongetrouwd hadden ze het goed samen.

In de zomer van 1934 kampeerden ze met de Rijswijkse Zwemclub bij Weert. Hun tenten stonden aan de oever van de 'IJzeren Man', een diep, met een baggermachine ('ijzeren man') gegraven meertje. Ze kregen er een ongevraagd souvenir: Map werd zwanger. Grote schrik. Ze zagen het niet zitten. Map moest haar baan als secretaresse bij de Pensioenraad opgeven, omdat vrouwelijke ambtenaren ongetrouwd moesten zijn. Daarmee verloren ze ongeveer de helft van hun gezamenlijk inkomen. Ze hadden ook niet gespaard voor de inrichting van een woning. Iemand zei tegen Map, dat ze door middel van mosterdbaden het embryo kwijt kon raken. Dat werd geprobeerd, maar onervaren Map ging met haar voeten in een badje zitten! Dat vertelde ze ons kort voor haar dood, schuw grinnikend. Sindsdien zeg ik, als het over mosterd gaat: 'dat spul had mijn dood kunnen zijn!'

Hun vriend Theo schreef op 3 september: "Wie had dat nou kunnen denken van zo'n paar doorgefourneerde ....ers [onleesbaar]. Wij vinden het natuurlijk niet erg, alleen je moeder, Wim, maar het is goed bekeken om het stil te houden tot aan dien tijd. Verder geen zorgen maken hoor jongens, alles komt terecht. 15 September komen wij naar jullie toe in de Musschenbroekstraat. Zorg dat jullie thuis zijn en maak geen onkosten voor dit of dat. Vertel ons haarfijn waar jullie zo ongelukkig zijn geweest en verdere bijzonderheden. Het is zeker op reis gebeurd. Maar Map, het is toch best mogelijk dat het nog los komt. Knoei maar niet hoor. Wij hebben nog heel wat babygoed en dat staat natuurlijk geheel en al tot jullie beschikking. Wij brengen wel een zootje mee. Blijft het vastzitten, dan weten wij nog wel een mooie wieg voor een beetje te koop. Kortom, als wij kunnen helpen, schrijf ons dan gerust. Wij zouden niets liever doen dan jullie even over het zwaartepunt heen helpen en dan gaat alles vanzelf.

Wat betreft het salaris van Wim, och meisje, tegenwoordig trouwen er meer met minder dan met meer [het was crisistijd]. Wat hebben jullie nou niet, ik geloof thans 160 per maand. Nou, maak je daarover maar geen zorgen hoor, wij doen het er ook mee.

Ja Maps, nou heb je pijn in de buik - van kamperen komt kramperen in de buik. Moet je nou ontslag nemen of krijg je het Maps, en hoe staat het met je pensioen? Zorg dat je een zoon krijgt [hij had een dochter], dan komen wij nog in de familie en kan mijn schoonzoon de zaak [een wasserij] voortzetten als wij gaan rentenieren. Tenslotte is het misschien beter zo, anders hadden jullie nog langer gewacht met trouwen.

Nou Maps hou je goed hoor meid, geen zorgen maken, het rolt vanzelf. En jij, Wim, ook je kop op hoor."

HIER GROEIDE IK OP

In de zware crisistijd van de dertiger jaren stonden veel huizen leeg en hadden makelaars er wat voor over om ze te verhuren. Dat kwam goed uit, want toen mijn ouders in 1934 trouwden hadden ze weinig spaargeld en verloor Mams haar baan en inkomen. Vrouwen die werkten bij de overheid verloren hun baan als ze trouwden. Ze vonden een bovenhuis in de Caspar Fagelstraat, aan de westrand van Delft, in een buurtje dat pas een paar jaar oud was. Ze kozen waarschijnlijk voor Delft om bij de hand te zijn als de andere Touwen hulp nodig hadden.

Ze hadden een portiekwoning aan een driehoekig, door straten omgeven pleintje met een groot bloemperk, waar een hek omheen stond. In ons portiek stond je droog als het regende, maar andere bewoners wilden niet hebben dat we daar speelden. Van de vier voordeuren waren de binnenste twee van de bovenhuizen. Achter de onze lag een steile trap naar het kleine, donkere halletje van de woonverdieping. Daar waren de voorkamer, de achterkamer, de keuken, de wc en een nog steilere, gedraaide trap naar de bovenverdieping met de slaapkamers en de badkamer.

Tussen de twee woonkamers waren schuifdeuren met grote glas-in-lood ramen en aan weerszijden kasten. De voorkamer was de mooiste. Hij keek uit op het pleintje. Wat voor meubels er stonden weet ik niet precies meer, maar er stonden in ieder geval een boekenkast, makkelijke stoelen en een grote, zwart glanzende haard, zo'n glanzend zwarte kachel met raampjes van mica, waarachter je het vuur zag gloeien.

Op de boekenkast stond onze radio, een wonder en een raadsel voor een kind. Wie zat daarin te praten en wie maakten de muziek die eruit kwam? Toen ik klein was dacht ik dat er kaboutertjes in moesten zitten. Als niemand in de buurt was klom ik op een stoel en probeerde naar binnen te kijken door de ventilatie openingen in de achterwand, maar ik zag alleen kleine lampjes branden. Hadden de kabouters zich voor me verstopt? Ik heb lang en vaak naar binnen gekeken, maar kreeg ze niet te zien.

Aan de muur hing een reproductie van een groot schilderij van Gerard Delfgauw, met de Rotterdamse haven en een groot vrachtschip in het centrum. Delfgauw heeft veel van die schilderijen gemaakt en had vast geen moeite ze in Rotterdam aan de man te brengen. Hier in Leiderdorp renteniert het schilderij in onze diepe kast, omdat het niet bij de rest van onze wandversiering past.

Telkens werden we gewaarschuwd: raak de haard niet aan, want dan brand je je gemeen!
Als Mams de was had gedaan hing ze hem het liefst te drogen op het balkon. 's Winters hing ze hem aan een houten rek voor de haard. Die hekjes stonden daar de hele stookperiode, om te voorkomen dat Betty en ik ons brandden. Dat is toch wel eens gebeurd. Ze stookten met antraciet, kleine, glimmende brokjes steenkool. Ze gebruikten ook wel eens eierkool. Dat was in eivorm geperst kolengruis. De kachel werd met oude kranten en stukjes hout aangemaakt. Het was een kunst om de luchttoevoer zo af te stellen dat hij 's nachts bleef branden. Dat kon je regelen met een klep in de luchtafvoer naar de schoorsteen en een schuif in het deurtje van de asla. Het kon ook met een bruinkoolbriket of een blok turf. Die werden vlak voor het naar bed gaan in de kachel gelegd en konden heel lang smeulen.

Steenkool kwam van de kolenboer, die langskwam met een paard-en-wagen vol jute zakken, waarin een half mud zat, ongeveer 25 kilo. Sjouwers droegen ze de trappen op naar het kolenhok op het bovenste balkon en gooiden ze erin leeg. Om zich tegen het kolenstof te beschermen

droegen ze een lege zak over hun hoofd en hun schouders. Hij werd daarvoor gevouwen in de vorm van een capuchon. Natuurlijk werden ze toch pikzwart, van top tot teen. Het was een heel ongezond beroep. Mams moest na hun vertrek het hele trappenhuis schoonmaken.

In de achterkamer stonden de eettafel en het dressoir. Toen brandstof schaars werd gebruikten we alleen die kamer, werd de haard niet meer gebruikt en kwam in de achterkamer een hoge potkachel te staan. Die verbruikte minder brandstof. Er waren openslaande deuren naar een klein balkonnetje waar twee mensen krap konden zitten. Onder je zag je de kleine achtertuin van de benedenburen, meneer en mevrouw Bruurs, middelbare mensen zonder kinderen, die daar ook niet op gesteld waren. Ze werden dus geplaagd met belletje trekken en tussen de vitrage door naar binnen kijken. Dan kwam mevrouw Bruurs klagen bij de ouders. Betty en ik deden daar natuurlijk niet aan mee. We woonden te dichtbij.

Op onze bovenverdieping waren twee grote slaapkamer, een veel kleinere en een badkamer. Die badkamer heette alleen zo. Papa had er een werkkamer van gemaakt. Aan de ene lange wand bouwde hij een grote houten werkbank, met een rek erachter waaraan zijn gereedschap hing. Eronder zat een diepe houten lade en er was bergruimte. Aan de tegenoverliggende wand stond een hoog en diep rek, waarop in de oorlog groentekisten stonden met aardappels, appels, groente uit de volkstuin en dergelijke. Het was zijn werkruimte en later de mijne. Aan de straatkant lagen de slaapkamers van Betty en mij, onder een schuin pannendak met een dakkapel. Je zag er daken van de huizen aan de overkant en kerktorens in de stad. Aan de achterkant van het huis lagen de badkamer en de slaapkamer van Papa en Mams, onder een plat met grint erop. Die kamers hadden buitendeuren die uitkwamen op een groot achterbalkon over de hele breedte van het huis. Daar was ook dat kolenhok.

Het huis moest snel en goedkoop worden ingericht. Ik weet hoe dat gaat, doordat Iet en ik in 1961 voor eenzelfde opgaaf kwamen te staan. Ook wij hadden geen kapitaal, geen ouders die ons daarin konden bijspringen, en Iet was ook in blijde verwachting. Het grootste verschil zat in ons inkomen. Een wetenschapper verdient veel meer dan een boekhouder. Het zal mijn ouders moeite hebben gekost om de eindjes aan elkaar te knopen. Net als wij hielden ze de inrichting van hun huis simpel en lieten ze bijvoorbeeld de boekenkast en het dressoir maken door werklozen.

Papa was een keiharde werker en een perfectionist. Hij zette zich voluit in voor het gezin en hij werkte graag met zijn handen. Hij zorgde voor het onderhoud van het huis en de inrichting, Hij wilde mij dat bijbrengen en liet me toekijken. Ik verveelde me dood en kon dat niet verbergen, tot zijn grote ergernis. Hij vond terecht dat ik dit moest leren, maar ik bleef zo veel mogelijk uit de buurt. Wat heeft me dat gespeten. Als ik niet zo'n weerzin tegen die klusjes had ontwikkeld zou ons huis er een stuk beter uitzien! Alleen het behangen besteedde hij uit. Daar had hij een hekel aan, doordat hij zijn resultaten niet goed genoeg vond. Gek genoeg vind ik behangen een fluitje van een cent.

Een van zijn hobbies was houtbewerking. Daarvoor was die werkkamer. Met bouwpakketten maakte hij voor het halletje een grote houten kapstok, een paraplubak, een spiegel, en een houder voor onze barometer en thermometer. Hij versierde ze met geometrisch houtsnijwerk, dat ik later ook ben tegengekomen in winkels met tweedehands artikelen, maar het zijne was van betere kwaliteit. Hij versierde meer dingen zo, maar in de oorlog kwam het daar niet meer van. In de berging bleef een groot rond tafelblad staan, dat voor de helft was voorzien van houtsnijwerk. Voor Mams maakte hij een staande schemerlamp met een krantenbak eronder en een staande naaibox met zes gestapelde laatjes. Voor de kinderkamer maakte hij een hanglamp van triplex en perkament, met op de rand gefiguurzaagde dwergen uit Walt Disney's film over Sneeuwwitje. Op het nachtkastje stond een ook door hem gemaakt nachtlampje in de vorm van een kabouter, die een lamp hoog ophief. De batterij zat in het voetstuk. Toen ik niet gauw zindelijk werd liet Mams dat lampje 's nachts branden, zodat ik 's nachts de po kon vinden. Dat hielp.

Op mijn dertiende of veertiende verjaardag verraste Papa me met een perfect gemaakt terrarium, het mooiste en meest persoonlijke cadeau dat hij me gaf. Ik heb er allerlei dieren in gehouden. Nu staat het in onze berging, in aftandse staat, maar het mag niet weg.

In het eerste oorlogsjaar zwoegde hij maandenlang op een soort schilderij van Venetië, bestaand uit inlegwerk van stukjes gekleurd fineer. Die moesten uiteraard heel nauwkeurig worden gesneden, want ze moesten precies aan elkaar passen. Bij ingewikkelde of heel smalle stukjes was dat ontzettend moeilijk. Keer op keer was het niet naar Papa's zin en werden er stukjes zuchtend of driftig weggegooid en opnieuw gesneden.

Onze ouders hadden voor de oorlog waarschijnlijk weinig contact met andere gezinnen in de straat. Later gingen ze om met de families Menting en Middelkoop, die onze directe buren waren in de bovenhuizen. Mams raakte bevriend met Annie Hulster, de dochter van het echtpaar Middelkoop. Zij leerde Mams kleren naaien met patronen uit de Libelle.

Na de oorlog zijn we een paar keer te gast geweest bij Papa's collega en vriend oom Leen van Rij, tante Ali en hun zonen John en Har. Ze woonden in de Rotterdamse wijk Hillegersberg en namen ons steevast mee naar een bioscoop, om een nieuwe Amerikaanse showfilm te zien. Oom Leen en tante Ali kwamen ook bij ons. Papa en Mams namen hen een keer mee naar 'Het Rieten Dak', de uitspanning bij de Nootdorpse Plassen. Mams en ik gingen daar vaak bloemen, riethalmen of rietsigaren plukken.

Met onze ouders gingen we een paar keer naar de moderne Rotterdamse dierentuin. Daar was meer te zien dan in de kleine dierentuin bij Wassenaar, maar die sprak meer tot de verbeelding, doordat de dieren daar in de meer natuurlijke omgeving van het duinbos leefden.

Op de Eerste Paasdag van 2015 liepen Ria en ik onder een stralende zon langs de binnenduinrand bij Vogelenzang. We keken uit op velden vol bloeiende narcissen en de eerste veldjes met hyacinten. Ik dacht terug aan de eerste keer dat ik bollenvelden zag. Dat moet in 1941 of 1942 zijn geweest. Betty en ik werden toen meegenomen op een fietstocht. Betty zat voorop de fiets van Mams, in een kinderzitje, ik achterop bij Papa. Van die tocht herinner ik me dat we bij Voorschoten de Papenlaan insloegen, dat we bloeiende bollenvelden zagen, en dat langs de weg bloemslingers werden verkocht. Dat moet een pittige tocht zijn geweest, van Delft via Voorschoten naar bollenvelden bij Katwijk of Noordwijk en weer terug, met een kind op de fiets. Onze ouders hebben vast vaker tochten met ons gemaakt, maar ik herinner me er maar twee: deze en de onheilstocht naar Ameide.

EERSTE JAREN

Ik was een zondagskind en bijna een 1 aprilmop. Op 31 maart 1935 werd ik geboren in het ziekenhuis 'Bethel', veertien dagen vroeger dan ze verwachtten. Papa geloofde niet dat ik eraan kwam en ging die ochtend kalm door met scheren. Tante Ans viel zowat van haar stoel toen ze van de geboorte hoorde. De dag tevoren was ze nog op bezoek geweest in de Casper Fagelstraat, en was er nog niets aan de hand. Vanwege haar hechtingen moest Mams zeven dagen achterover liggen met bij elkaar gebonden voeten. Pas na dertien dagen kwamen we thuis. De dag daarna was het Pasen, en kwamen oom Theo Huiskes, tante Lien en hun kleine Nel op bezoek. Fijne herinneringen, schreef Mams later. Ze genoot levenslang na van de tijd toen Betty en ik klein waren.

Op foto's uit die eerste jaren sta ik als een pafferig dikzakje. Later werd ik uitgesproken mager, maar ook taai, net als opa Segers. Mams herinnerde zich later nog goed dat ik 1 jaar werd. Ze had me 's middags extra lang laten slapen, opdat ik visite kon ontvangen. 's Avonds zat ik te pronken in de kinderstoel, die ik van Opoe en de tantes kreeg. Papa noemde me hun 'sunny boy'. Aan het eind van dat jaar bracht hij een grote doos kerstversiering mee uit Rotterdam. Mams schreef: 'Samen hebben we toen een boom versierd. En daarna de grote vreugde van kleine Dries, die zoiets voor het eerst zag. Fantastisch!'

Aanvankelijk sliep ik in de grote slaapkamer aan de voorkant, maar toen Betty ging kruipen kreeg zij die kamer, want daar kon een box staan. Ik verhuisde naar het kleine slaapkamertje van ruim twee bij twee meter. Dat werd mijn domein tot ik in 1954 verhuisde naar mijn studentenkamer in Leiden. Aanvankelijk vond ik dat maar niks, maar er was genoeg ruimte voor een bed en een

open wandkast. Toen ik naar de HBS ging wist Papa een tweedehands bureaustoel en een dito bureautje op de kop te tikken. Die konden er ook nog bij. Ik heb ze bij elke verhuizing meegenomen.

Mijn eerste scherpe herinnering dateert uit november 1938. Op de elfde werd Betty geboren. Om hun handen vrij te hebben werd ik door mijn ouders te logeren gestuurd bij tante Mien en oom Tien in Den Haag. Toen die me na het opstaan wilden wassen wist ik niet wat me overkwam. Thuis werd ik doordeweeks gewassen aan een wastafel. Op zaterdag kreeg ik in de keuken een grote beurt in een zinken teil. In Den Haag stond ik opeens in een wit betegelde ruimte met een aalglad ligbad, waar ik in moest stappen. Die schrik moet mijn eerste herinnering hebben ingebrand. Ik heb daarna wel vaker als peuter in Den Haag gelogeerd.

De tweede scherpe herinnering dateert uit maart 1940. Op een zonnige zondagmorgen wilde Papa foto's maken waar Betty en ik samen op moesten komen. Hij liet ons in een hoek van de kamer op de grond zitten met wat speelgoed van Betty en zette de zware 9x12 camera op zijn statief. In die tijd waren de belichtingstijden nog zo lang dat je per se stil moest zitten om niet onscherp op de plaat te komen. Ik kon dat wel, maar Betty niet. Ze was pas anderhalf. Het duurde eindeloos. Papa en ik raakten geïrriteerd en op de bewaard gebleven foto's zijn alleen Betty's liggende benen scherp. Later op die dag fotografeerde hij ons samen in het Wilhelminaplantsoen: Betty zittend in de kinderwagen en ik ernaast staand. Die foto is wel scherp. Op alle foto's uit die tijd staan Betty en ik met een bolle toet en op een foto van Betty is ze uitgesproken pafferig. Moesten kinderen vetgemest worden? Er staat me vaag bij dat Mams later zoiets vertelde.

Papa ging alle werkdagen naar zijn kantoor in Rotterdam. Hij liep 's morgens vroeg naar de trein, kwam 's avonds tegen etenstijd thuis, en na het eten was het bedtijd voor mij. Ik maakte hem eigenlijk alleen in het weekend mee. Doordat Betty 3½ jaar na mij werd geboren trok ik de hele dag op met Mams. Bij de huishoudelijke bezigheden probeerde ik haar te helpen, zoals kleutertjes dat doen. Ongemerkt leerde ik daarbij veel van haar. Zonder erbij na te denken doe ik de dingen in huis vaak op haar manier.

Ze zong vaak als ze bezig was, populaire liedje van radio en film en kinderliedjes voor mij. Ik herinner mij flarden en kijk blij op als zo'n uitgestorven liedje weer eens klinkt. Ze las vaak voor uit kinderboeken, van 'Dommie Dik heeft de hik', via aapje Monki's reis om de wereld naar 'Valko Vos en zijn vrienden', en via 'Benito de jonge zwerver' naar zwaardere lectuur in 'Het grote boek voor de jeugd' en 'Alleen op de wereld'. Ze staan nog in mijn kast. Mijn geheugen is slecht, maar ik ben al heel vroeg aandenkens gaan bewaren.
Zo nu en dan kwam lieve tante Ans Hage op bezoek. Na een vakantie in Italië bracht ze een heel bijzonder souveniertje voor me mee: twee ruwe lavabrokken van de Vesuvius, waar iemand een stuiver in had gedrukt toen de lava nog heet en zacht was. Dat waren de eerste stukken voor mijn rariteitenkabinet.

Ik had een blokkendoos, een beer die mee naar bed ging, wat later een Märklin bouwdoos, een opwindbare tractor en een opwindbaar treintje op een kleine spoorbaan. Bij die spoorlijn kon je allerlei uitbreidingen en accessoires krijgen, maar daar was geen geld voor. Ik speelde het meest met die bouwdoos, waarmee je bijvoorbeeld een vliegtuigje kon bouwen. Ik ging ook al gauw legpuzzels maken. Papa en ik plakten, zogenaamd samen, een bordkartonnen model van een Hollandse molen. Later maakte hij een paar keer een vlieger met een lange staart. Bij het oplaten moest die staart zwaar genoeg worden gemaakt om de vlieger geen al te wilde zwaaien te laten maken.

Bij Mams thuis waren altijd poezen, maar mijn ouders vonden een bovenhuis daarvoor geen goede plek. Om toch levend gezelschap te hebben richtte Papa een mooi tropisch aquarium in. Ik denk dat ik toen een jaar of vijf was. Ik herinner me Neon tetra's met oplichtende, felle kleuren, platte maanvissen met draadvormige borstvinnen en zwart gebandeerde barbeeltjes. Maar de ruiten werden steeds ondoorzichtig door een dunne laag groene algjes. Papa probeerde ze weg te krabben met een scheermesje, maar dat was een heel werk en het resultaat zag er niet uit. De algen hadden

de langste adem, het aquarium werd geleegd en verdween uit het gezicht, maar dat was niet het eind van het verhaal. Papa had een aquariumboekje met plaatjes en beschrijvingen van waterdieren, ook Nederlandse. Ik begon die beestjes buiten te zoeken.

Later is het aquarium gebruikt voor witte muizen; leuk voor de kinderen. Ja, wij vergaapten ons aan die twee beestjes. Ze holden in een draaimolentje, spitten met hun snuit het zaagsel om waarin ze leefden en met minuscule handjes raapten ze stukjes voer op, die ze driftig op knabbelden. Het paartje paarde lustig en produceerde een nest blote, roze larfjes met nog blinde oogjes. Heel aandoenlijk, maar de jonkies werden snel groot en deden als hun ouders. In het begin wilde de dierenwinkel de jonge muizen hebben, maar al gauw bleven we er mee zitten. Overbevolking! Onze ouders begonnen de jonkies meteen na hun geboorte door de wc te spoelen. Dat was ook geen doen. Uiteindelijk werden alle muizen samen vrijgelaten in het park, waar ze voer werden voor andere dieren. Maar dat zagen wij niet. Amen.

Ik kreeg een driewieler en speelde buiten met de andere kleintjes. Die namen me zelden mee naar hun huis en ik bracht ze niet mee naar het onze, omdat ik geen bijzonder speelgoed te bieden had. We hebben waarschijnlijk vanaf het begin verstoppertje, tikkertje en vader-en-moedertje gespeeld. Later veel meer. We knikkerden, hinkelden, hoepelden, tolden met priktollen die je met je vingers liet draaien en met andere tollen die je met een zweepje in beweging hield, we sprongen touwtje en deden vast nog meer. Het ging meestal in vlagen. We gingen dan bijvoorbeeld opeens allemaal knikkeren, met goedkope knikkers van gebakken klei, duurdere stuiters van glas, en grote bonken van metaal. Het was een fijne tijd, maar het werd anders toen ik op mijn vierde naar de kleuterschool in de Cornelis de Wittstraat moest, net buiten onze wijk. Ik voelde me niet thuis bij die vreemde kinderen en dat bleef zo.

Elk bovenhuis had een schuurtje voor fietsen en dergelijke. Het lag aan het eind van de achtertuin van de benedenburen. Om daar te komen moest je de straat uitlopen, een hoek om gaan en verderop een smal paadje tussen twee huizen in lopen. Aan dat ‘poortje’ lagen alle schuurtjes van de bovenhuizen. Op een dag speelde ik in het poortje met een meisje uit de straat waar dat paadje begon. Ik weet niet hoe het kwam, maar we wilden allebei wel eens zien hoe de ander er bloot uit zag. Bloot hoorde niet in die tijd. Ik heb Betty en Mams nooit bloot gezien en Papa maar één keer, en toen schrok hij zich rot. Helaas zag een vrouw ons bezig, vanaf haar balkon. Ze maakte amok. Samen met nog een paar vrouwen kwam ze schreeuwend en scheldend op me af. Ik was een smeerlap! Ik begreep dat toen niet, later natuurlijk wel, wist me geen raad en rende huilend naar huis. Hoe Mams reageerde weet ik niet meer. Heel lang durfde ik niet meer in dat deel van de straat te komen.

Bij de kleuters speelden jongens en meisjes met elkaar, maar ongeveer vanaf het begin van de lagere school kwam er een scheiding en deden jongens en meisjes merendeels niet steeds dezelfde spelletjes. Jongens gingen voetballen, waar ik niet goed in was en een hekel aan kreeg. Ik wilde niet op mijn kop krijgen en gecommandeerd worden. Ze begonnen zich ook macho te gedragen en buurtgewijs groepjes te vormen, die jongens uit andere buurten wegjoegen. Er waren wel spelletjes die we met ons allen deden, maar ik hoorde er minder bij dan daarvoor en speelde vaker dan de anderen met de kleintjes.

In het portiek naast ons woonde een gezin met een grote herdershond (Hertha) en twee kinderen, Pim en Astrid. Astrid was ongeveer van mijn leeftijd, Pim iets jonger. Hij had het syndroom van Down. Het was een schat van een jongen, die opgesloten zat in zijn eigen wereldje en hoogstens voor spek en bonen kon meedoen met onze spelletjes. We waren allemaal aardig voor hem. Zijn zus was een nare kat, die andere kinderen uitschold, kleineerde en de baas speelde. Ik bleef uit haar buurt. In haar puberteit groeide ze snel uit tot een lonkende, opwindende seksbom, de enige in ons buurtje. Al voor mijn eindexamen kwam ze aanzetten met een oudere man (hij was misschien 30). Ze was duidelijk in verwachting en moest met hem trouwen. Eigen schuld’ en ‘net goed’ dacht ik gemeen, maar zij was ook niet aardig.

Hertha was een lieve, oude herdershond waar alle kinderen dol op waren, ik ook. Hij was vaak op straat. De oorlogswinters waren bijna allemaal streng. In mijn herinnering lag er elke winter veel sneeuw en vroor het hard. In 1943 of 1944 was de Buitenwatersloot (tussen Delft en Den Hoorn) dik bevroren. Dat was het dichtstbijzijnde grote water waarop kon worden geschaatst. De arbeidershuisjes aan onze kant hadden waarschijnlijk nog geen waterleiding en riolering, net als het huisje van Opoe. Waar ze stonden waren langs de kant rechthoekige wakken uitgehakt, voor de bewoners of de brandweer. Er lag hoogstens een dun ijslaagje op, levensgevaarlijk. Toen kinderen uit onze straat daar gingen schaatsen, liep Hertha mee het ijs op en kwam in een wak terecht. Ze probeerden hem eruit te trekken, maar de doodsbange hond beet naar de uitgestoken handen. Hij verdronk voor hun ogen. Ik was er niet bij, maar hoorde het op straat. Ik was kapot van verdriet, maar toen ik thuis probeerde te vertellen wat er gebeurd was, stond ik er als een idioot bij te grinniken, in plaats van te huilen. Ze snapten er niets van en ik kreeg verschrikkelijk op mijn kop, omdat ik zo harteloos leek. Ik had geen macht over mijn emoties, begreep dat toen nog niet, voelde me een idioot, wist me geen raad, werd weggestuurd of liep zelf weg. Later heeft Mams me vast opgezocht, maar dat herinner ik me niet meer.

EERSTE NATUURBELEVING

Onze ouders hadden een serie albums met plakplaatjes, die je bij allerlei artikelen kon krijgen. Er waren er drie bij over Indonesië, maar de meeste en ook meest populaire waren die van koekjesfabrikant Verkade, vol plaatjes van allerlei dieren en planten. Bij Deventer koek van Bussink kreeg je plaatjes voor albums over de Nederlandse provincies. Overtollige plaatjes kon je via de fabrikant ruilen voor plaatjes die je miste. We hadden stapels dubbele exemplaren. Ik speelde er mee en Mams vertelde me wat erop stond. Toen de loodgieter een klusje kwam doen zat ik daar met mijn neus bovenop en heb hem blijkbaar die plaatjes laten zien. Volgens Mams zei die man “Verrek, die pik kent al die plaatjes!” Zo is het begonnen - m’n eerste kennis van de natuur en mijn belangstelling voor dat geheimzinnige Indië.

Mams ging graag naar buiten en had mooie planten op de vensterbank en het balkon. In Den Haag had ze een hobby voor cacti en vetplanten, maar daarvoor was in ons huis niet genoeg zon. Ze nam ze me vaak mee naar buiten om wilde bloemen te plukken, en in de nazomer droogde ze riethalmen en lisdodden, die de hele winter bleven staan, in een grote vaas.

Vlak bij ons lag het Wilhelminapark, dat in de oorlog Westplantsoen moest heten. Mams en ik keken er naar merels, mezen, vinken, bloemen en vlinders. Later ging ik er ook alleen naar toe. Het was een keurig park zonder verwilderde plekjes. Je mocht niet buiten de paden komen en als de politie zag dat je een bal bij je had kreeg je een preek. Maar als niemand keek ging ik van het pad af, om bijvoorbeeld naar rupsen te zoeken.

De Caspar Fagelstraat kwam uit op laatste straat aan de rand van Delft. Daar stonden aan de ene kant huizen en aan de overkant waren het Westplantsoen en een tuinderij. Tussen de straat en de tuinderij lag een ondiep slootje met helder, zwak stromend water. Daar leefde van alles in, ook dieren die je nu met een lantarentje moet zoeken, zoals driedoorn stekelbaarsjes en kleine watersalamanders. Die stonden in Papa’s aquariumboekje. In het voorjaar zwommen er veel stekelbaarsjes, veel meer dan in de rest van het jaar, doordat in zee levende exemplaren naar het zoete water moesten komen om zich voort te planten. De mannetjes waren prachtig, met een rode buik en lichtblauwe ogen. De vrouwtjes hadden een dikke, witte buik vol eitjes. Ze waren makkelijk te vangen, maar als je ze pakte staken ze lange, harde stekels uit, die je goed voelde als je zo’n spartelend visje in je handje probeerde te houden. Wij kinderen stopten ze in jampotjes en namen die mee naar huis, waar ze in no time het loodje legden door gebrek aan zuurstof. Mams liet ze me gauw teruggooien in de sloot. Later heb ik nooit meer zoveel stekelbaarsjes gezien.

Ik zat vaak bij het slootje te kijken naar alles wat erin bewoog. Mams waarschuwde me: ‘Kijk uit, val er niet in’, maar op een keer zat ik op mijn knieën, voorovergebogen in de sloot te kijken, stak mijn hoofd iets te ver uit en plonsde pardoes tussen de waterplanten. Er was geen gevaar bij,

maar ik zat vol modder en kroos. Wat nu? Als ze me zo zag zou Mams me vast verbieden naar mijn slootje te gaan. Daarom bleef ik buiten tot mijn kleren droog waren en zei thuis niks. Maar toen we aan tafel zaten te eten kreeg Mams letterlijk lucht van wat er gebeurd was. Ik kreeg een standje en een preek, de kleren en ik gingen in de was, maar ik kreeg geen slootverbod!

Later kreeg ik een schepnet en werd het aquarium van stal gehaald voor salamanders, kikkerdril en stekelbaarsjes. Het kwam op Papa's grote werkbank te staan. In zijn aquariumboekje stond een plaatje van een bittervoorntje, dat met een lange legbuis eieren legde in een zoetwatermossel. Die eieren en de jonge visjes zaten daarin beschermd en kregen zuurstof en voedsel uit het water dat de mossel voor zijn ademhaling naar binnen zoog. Dat visje wilde ik zien en liefst hebben, maar in de vele jaren dat ik op naar waterleven zocht heb ik massa's zoetwatermossels gezien, maar geen enkel bittervoorntje, hoewel ze niet zeldzaam heetten te zijn. Ik stak veel op uit dat aquariumboekje. Dat was het begin van een serieuze biologie hobby.